

Савдогарга насиҳат

05:00 / 17.02.2017 25258

Дунёда қанча инсон бўлса, Аллоҳ таолога олиб борувчи йўл ҳам шунчадир. Аллоҳ ҳар бир бандасига ўзгага бермаган қобилият ва ажралиб турадиган хусусият берган. Ҳар ким ўзи қодир бўлганича Аллоҳ таоло томон интилади ва У Зотнинг розилигини топишга ҳаракат қилади. Аллоҳ барчани бир-бирига эҳтиёжи тушиб турадиган ва турли касб-корга қизиқадиган қилиб яратди. Баъзи касбларни бошқаларига нисбатан фазилатли, манфаатли қилди. Шу билан бирга, унинг шаръий томонлари ва қай йўлсинда бажарилса, тараққиёт сари юзланишини ва ҳар бир касб эгаси қандай сифатларга эга бўлиши кераклигини ҳам баён қилди. Шундай касблардан бири савдогарлик касби бўлиб, шариатимиз Қуръоний оят ҳамда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари ила кишиларни бу ишга тарғиб қилган ва тижорат мақсадида сафар қилишни «Аллоҳ таолонинг фазлидан талаб қилиш», деб номлаган.

??????? ?????????? ?????????????? ?????????????????? ???

????????????? ?????????????????? ?????? ?????????? ??????????

????????????????? ??????????? ?????????????? ??????????????????

?????????????????

«Бас, намоз тугаганидан сўнг ер юзи бўйлаб тарқалинг ва Аллоҳнинг фазлидан талаб қилинг ҳамда Аллоҳни кўп зикр қилинг. Шоядки, зафар топсангиз» (Жумуъа сураси, 10-оят).

Дунё ва охиратнинг сарвари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдек зот ҳам ушбу касб соҳиби бўлганлар.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ БИРИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар тижорат қилиш билан Аллоҳ таолонинг розилиги ва У рози бўладиган жойларга сарф қилишни ният қилиши, диний эҳтиёжларни қондиришни ўзига вожиб деб билиши, қарздорларнинг қарзини узиш, мискинларнинг ҳожатини чиқаришда пешқадам бўлишга ҳаракат қилиши лозим. Чунки у ўзининг қўлидаги барча молни Аллоҳнинг мулки, У эса, молни ўз ҳақдорларига етказувчи (кассир, ойлик тарқатувчи) деб билиши даркор.

?? ??? ??? ????? ??? ?????: ????? ????????? ??????

??? ?????????? ??? ????? ????? ??????????

???????????? ?????????????????????? ??? ????? ????? ?????

???????????? ????????????????? ?????????? ??????????????????

???????? ????????? ??? ????? ????? ????????? ??????????:

«????????????????????????????????? ?????». ????? ??????????.

Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам замоналарида икки ака-ука бўлиб, улардан бири Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларига келар эди. Иккинчиси эса, касб қилар эди. Касб қилувчи иниси ҳаққида Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга шикоят қилди. Шунда у зот: “Балки, сен у сабабли ризқланилётгандирсан” дедилар” (Термизий ривояти).

Чунки бу ишлар мусулмон тожир учун ҳақиқий ва энг асосий манфаат, яъни жаҳаннам оловидан қутулиш учун имконият ҳисобланади. Зеро, ҳадиси шарифда шундай дейилади:

?? ??? ????? ?????? ?????? ??????? ??????? ?? ?
????????? ?????? ??????? ?????????? ??????????
?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ??????? ?????? ??????
??? ??? ?? ??? ?? ?? ?????? ?????? ?? ??? ?????? ???
?????? ??? ??? ??????? ?????? ??? ?????? ?? ?????????
?????? ??? ?????? ?????? ?????? ?????? ??? ?????? ??????
????? ?? ?????? ?????????? ?????????? ??? ?????? ?????? ??????
????????? ??? ?? ??? ?????? ?????? ?? ?????? ?????? ??? ??
????? ?????? ??????????????

Абу Саъид Худрий розияллоҳу анҳу айтади:

«Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларига жаноза ўқишлари учун бир маййитни олиб келинди. Шунда У зот: «Дўстингизни зиммасида қарзи борми?» дедилар. Улар: «Ҳа», дейишди. У зот: «У учун тўланадиган бирор нарса қолдирганми?» дедилар. Улар: «Йўқ», дейишди. У зот: «Дўстингизга жаноза ўқинглар», дедилар. Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу: «Эй, Аллоҳнинг расули уни қарзи менинг зиммамга», деди. Шундан у зот олдинга ўтиб, унга жаноза ўқидилар».

Бошқа бир ривоятда қуйидаги қўшимчалар ҳам бор. Унинг маъноси:

«У зот (Али розияллоҳу анҳуга): «Сен мусулмон биродарингни (қарзини адо қилиш орқали) гарданини озод қилганинг каби Аллоҳ таоло ҳам дўзахдан гарданингни озод қилсин. (Шуни ёдда тутингларки,) қайси

мусулмон ўз мусулмон биродарининг қарзини адо қилса, Аллоҳ таоло қиёмат куни унинг гарданини озод қилади» дедилар.

Буюк саҳобий Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу айтадилар:

«Абу Бакрнинг вақтида одамлар қаҳатчиликка учрадилар. Халифа уларга:

«Иншааллоҳ, эртага кечқурунгача Аллоҳнинг кушойиши келиб қолар», деди.

Эртасига тонг чоғи Усмоннинг карвони етиб келди.

Тожирлар дарҳол унинг олдига етиб келдилар. У ридосининг пешларини елкасига ташлаб олган ҳолда чиқди. Тожирлар карвонда келган молни улгуржи савдо қилиб, уларга сотишини сўрашди.

«Қанча фойда берасизлар?» деди Усмон.

«Ўнтага ўн иккита», дедилар.

«Бундан кўп берадиган бор», деди Усмон.

«Ўнтага ўн бешта», дедилар.

«Бундан кўп берадиган бор», деди Усмон.

«Сенга бундан кўп берадиган ким эди? Мадинанинг тожирлари биз бўлсак!» дедилар.

«У Аллоҳдир. У Зот менга ҳар дирҳамга ўн баробар зиёда беришни ваъда қилди. Сизлар ундан кўп бера оласизларми?» деди.

Тожирлар қайтиб кетдилар. У эса:

«Эй бор Худоё! Буларнинг ҳаммасини Мадинанинг камбағалларига эҳсон қилдим. Нарх ҳам йўқ. Ҳисоб ҳам йўқ!» деб нидо қилди» (Ҳадис ва ҳаёт).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ИККИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон асло ўз тижоратини ризқ берувчи, неъмат берувчи деб ўйлаб қолмаслиги керак. У «Аласту» аҳди, яъни «Ризқ берувчи ҳам, Парвардигор ҳам ёлғиз Аллоҳ таолодир» деган ақийдада бўлиши лозим.

«Аласту аҳди» – бу Аллоҳ таоло руҳлар оламида барча Одам фарзандига қарата: «Аласту би Роббикум?» («Мен сизларнинг Парвардигорингиз,

ризқингизни берувчингиз эмасманми?») деганида, улар «Бала» («Сенгина Парвардигоримиз, ризқимизни берувчимизсан»), деганларидир.

Бандага бериладиган неъмат унинг бу неъматларга ҳақли, лойиқ бўлгани учун эмас. Балки банданинг тижорат йўлини тутиши ризқ борасида бир сабабчи, холос. Бериш ёки бермаслик эса Аллоҳ таолога ҳаволадир.

Муҳаммад Тақий Усманийнинг акалари Закий Кайфи ўзининг бошидан ўтказган бир воқеани ҳикоя қилиб беради:

«Менинг китоб дўконим бор эди. Бир куни қаттиқ жала қуйди. Бу ҳавода дўконга борсаммикин, бормасаммикин, бунақа шароитда одамлар кўчага чиқмайди, савдо ҳам бўлмаса керак, деб ўйлаб қолдим. Кейин бирдан хаёлимга «Банданинг вазифаси ризқ омилларини ушлаш, бериш-бермаслик эса Аллоҳнинг ишидир», деган фикр келди. «Ризқ талабида дўконни очиб туриш менинг ишим, одамлар келиб, савдонинг юришиши эса Аллоҳнинг ихтиёридаги нарсадир», деб дўконга кетдим. Бориб, дўкон эшиklarини очиб, пештахталарни осиб қўйиб, ўзим Қуръон тиловатига киришдим. Бир оз вақт ўтиб, одамлар аста-секин савдо қилиш илинжида дўконга кира бошладилар.

Аллоҳга шукрлар бўлсин, ўша куни ҳам бошқа кундаги савдолардан қолишмайдиган савдо бўлди, фойда ҳам анчагина тушди» (Ислоҳи хутубот).

Дарҳақиқат, тижорат бу ризқ сабабларидан бир сабаб холос, бергувчи эса Аллоҳдир.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ТЎРТИНЧИ СИФАТИ

Ҳар бир мусулмон савдогар тижорат илмини билиши фарзи айнди. Токи тижорат илмини билмасдан ношаръий йўл билан касб қилмасин. Бу ҳақида Умар розияллоҳу анҳу:

«...»

«...»

“Бозорларимизда динида фақиҳ бўлмаган (савдо илмини билмаган) лар савдо қилмасин, йўқса рибо еб қўядилар (яъни судхўрликка қўл уриб қўядилар)” деган (Арбаъийн).

Мўминнинг меърожи бўлмиш намознинг ёки Аллоҳ таоло "Фақат Мен учун адо қилинглари", деган рўзанинг шарт ва рукнлари мавжуд бўлгани каби тижоратнинг ҳам шарт ва рукнлари мавжуд. Мусулмон одам бу шарт, рукнларни адо қилиш билан:

Аллоҳнинг амрига бўйинсунган;

Расулуллоҳ суннатларига эргашган;

Фарзи айнга амал қилган;

Аллоҳдан қўрқиб ҳаромдан сақланишга уринган;

Бошқанинг ўзи устидаги мажбуриятига риоя қилгани ва уларнинг ҳақларини ботил йўл билан емаган;

Ўз ҳаққини сақлаган;

Аллоҳга таваккул қилган;

Оиласини ўзгаларга қўл чўзишдан сақлаган бўлади.

Албатта, бу савобларнинг барчасига тижорат илмини пухта билган мусулмон савдогарлар дохилдирлар.

Азалдан ота-боболаримиз бомдод намозидан сўнг тиловати Қуръонга машғул бўлганлар. Нонушта қилгач, Аллоҳнинг фазлини сўраб, таваккул қилиб, бозорга, савдо дўконларига ҳололдан ризқ топишга отланганлар. Қуёш ботгунча савдолари билан шуғулланиб, кечки таомни еганларидан кейин илм талабида бўлганлар. Фарзи айн бўлган илмлар тугул фарзи кифоя, ҳаттоки фазилатга тааллуқли илмларни ҳам эгаллашга ҳарис бўлганлар.

Аллома Ибн Абдулбарр ўз санади билан Ғолиб Қаттон роҳматуллоҳи алайҳнинг бир воқеасини ҳикоя қилиб келтиради. Бундан уларнинг қанчалик илмга муҳаббатлик ва илм талабида кўплаб машаққат чеккани, сабр қилганини, қолаверса ҳар бир ҳадис ва масала нақадар қийинчилик билан бизгача етиб келганини билсак бўлади.

Ғолиб Қаттон роҳматуллоҳи алайҳ пахта савдоси билан шуғулланар эди. Бир бор тажорат юзасидан Куфага сафар қилди. Бу сафардан мақсад фақатгина тижорат эди. Лекин Куфага етиб келганида у ердаги ҳадис уламоларини кўриб, ҳазина топгандек хурсанд бўлиб кетди ва дарҳол улардан ҳадис эшитиб, фойда олишга киришди. Ўша пайтларда Машҳур муҳаддис Сулаймон Аъмаш ҳадисдан дарс айтар эди. Ғолиб Қаттон раҳматуллоҳи алайҳ унинг дарсларига қатнай бошлади. Тез орада кўплаб ҳадисларни олди.

Тижорат ишлари ниҳоясига етгач, ўз юрти Басрага кетиш олдидан устози Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳ ҳузурига келди ва кечаси устозининг ҳузурида қолди. Тун охирлаб қолганида Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳ таҳажжудга турди. Намозида:

????? ?????? ?????? ?? ? ?????? ?????? ????

????????????????? ?????????? ?????????? ??????????

????????????? ?? ? ?????? ?????? ??? ? ????????????

?????????????

“Аллоҳ адолат ила туриб, албатта, Ундан ўзга илоҳ йўқлигига шохидлик берди. Фаришталар ва илм эгалари ҳам. Ундан ўзга илоҳ йўқ. У азиз ва ҳақим зотдир” (Оли Имрон 18 оят)ини тиловат қилди.

Ғолиб Қаттон роҳматуллоҳи алайҳ устози бу оятни тиловат қилишидан бу оят борасида бирор ҳадисни ҳам билса керак, деб ўйлаб қолди. Субҳида, хайрлашиш чоғида кечаси сиз мана бу оятни такрор-такрор тиловат қилдингиз, бу оят ҳақида бирор бир ҳадисни биласизми?. Мен бир йил шу ерда турган бўлсам ҳам сиздан бу ҳақида ҳадис эшитмадим, деди. Унга жавобан Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳ "Аллоҳга қасамки, бир йилгача бу ҳадисни сенга айтмайман", деди. Ғолиб Қаттон савдогар бўлиб, савдо ишлари билан Куфага келган эди. Бир қанча муддат тижоратини битириш асносида кўплаб ҳадисларни ёд олган эди. Энди ҳалол ва ҳаромга

тааллуқли бўлмаган оятнинг фазилатига тегишли бир ҳадисни бир йил кутадами? Ғолиб Қаттоннинг илмга бўлган иштиёқини қарангки, устозидан бу гапни эшитиб, сафарини бекор қилди. Яна бир йил Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳнинг ҳузурида истиқомат қиладиган бўлди. Ғолиб Қаттон ўзи борасида: “Мен у ерда қолдим ва Имом Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳ дарвозасига ўша кунни белгилаб қўйдим. Бир йил тўлгач, “Эй Абу Муҳаммад, бир йил тўлди, энди ўша ҳадисни менга айтиб беринг”, дедим.

Имом Аъмаш роҳматуллоҳи алайҳ айтди:

????????? ????? ?????????? ????? ?????????? ??????????
?????: ????? ?????????? ?????????? ?????????? ??????????
????????? ??????????????:????????? ?????????????????? ??????????
????????????????????????????????????? ?????????? ?????????? ??????????:
????????? ?????????? ?????????????? ?????????? ?????????? ??????
????????? ?????????????????? ?????????????????? ??????????
?????????????????

"Абу Воил менга Абдуллоҳдан ҳадис сўзлади:

"Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

"Қиёмат куни бўлганда

"Аллоҳ адолат ила туриб, албатта, Ундан ўзга илоҳ йўқлигига шоҳидлик берди. Фаришталар ва илм эгалари ҳам. Ундан ўзга илоҳ йўқ. У азиз ва ҳаким зотдир" (Оли Имрон 18 оят)ини ўқиб юрувчи кишини келтирилади. Шунда Аллоҳ таоло: "Бандам Мен билан аҳдлашди ва Мен аҳдга вафо қилишга энг ҳақли Зотман. Бандамни Жаннатга

киргизинглар", дейди", дедилар" (Жамиъу баянил илми ва фазлиҳи).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ БЕШИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар ҳалолдан еб, ҳаромдан сақланмоғи керак. Ислом ҳам ҳалолдан ейишга ҳукм қилган ва унга доир бир қанча фазилатларни келтирган ҳамда ҳаромдан касб қилишга қаттиқ ваъидларни баён қилган. Қуйида шунга доир ҳадисларни кўриб чиқамиз.

?? ??? ?????? ??? ?????? ??? ????: " ??? ?????? ?????? ???

????? ?????? ??????: ?? ?????? ??????? ??????? ?????? ???

????????? ??? ?????? ??? ?????????????? ??? ??? ?? ??????????????

????? ??????: (?? ??????????? ?????????????? ????????)

????????????????????????? ?????????????? ??????????) ?????? ??????: (??

????????? ?????????????? ?????????? ?????????? ?????? ?????????????? ??

?????????????????????) ?? ?????????????? ?????? ?????? ?????? ??????

??? ?????? ??? ?????????? ?? ?? ?? ??? ?????????? ???????

????????????????? ?????????? ??????? ??????? ?????????????? ??????

????????? ?? " ?????? ?????? "

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

“Аллоҳ таоло камчилик ва нуқсонлардан пок зотдир. Шаръий айб, ниятдаги фасодликлардан пок бўлган садақа ва амалларни қабул қилади. Аллоҳ таоло мўминларни Расулларига буюрган нарсага буюриб:

“Эй Расуллар, покиза нарсалардан енглар ва солиҳ амалларни қилинглар”, деди. Ва яна бошқа бир ўринда

“Эй иймон келтирганлар, Биз сизларга ризқ қилиб берган нарсамиздан фақат покизаларини енглар”, деб марҳамат қилди. Сўнг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мисол келтириб, бир кишининг ҳолатини зикр қилдилар. У киши узоқ сафар қилади. Сочлари тўзғиган, чангга буланган, ҳолда икки қўлини осмонга кўтариб, “Эй Роббим, Эй Роббим”, деб дуо қилади. Ҳолбуки, уни егани ҳам, ичгани ҳам, кийгани ҳам ҳаром эди. У ҳаромдан озиқланган бўлса, қандай қилиб унинг дуоси қабул бўлсин”, дедилар” (Муслим ривояти).

?? ??? ????? ? ?? ????????? - ??? ????? ????? -

??? : ?? ????? ????? ????? ?? ????? ????????? ? ?

?????????? ?? ??? ? ??? ??????????? ? ? ???????????

??? ?????? ????? ????? ??? ??? ??????????? ???????????

????? ?? ????? ??????????? ??????????? ? ???????????

???????????? ?????????? ? ?????? ??????????? ?? ?????????????

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Кимки ҳаром мол топиб, ундан садақаи хойрот қилса, ундан қабул қилинмас. Ундан бирор нарсага инфоқ қилса, унга барака ҳам берилмас, у молни ортидан қолдириб кетса, уни дўзахга олиб борувчи зоди роҳиласи бўлади. Аллоҳ таоло ёмонликни ёмонлик билан кетказмайди. Балки ёмонликни яхшилик билан кетказди. Нопок нарса нопок нарсани покламайди”, дедилар” (Аҳмад ривояти).

?? ????? ??????? ??????? ??????? ??? ??? ????????

????? ??? ????? ????? ????? ?? ????? ??????? ??? ??????

????? ??? ??? ??? ?? ?????? ?????? ?????? ????? ??

Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

“Ҳаромдан озуқаланган гўшт асло жаннатга кирмайди ва ҳар бир ҳаромдан озуқаланган гўшт дўзахнинг ўтига лойиқдир”, дедилар” (Аҳмад ривояти).

?? ??? ??? ??????? ?????? ?????? ??? ??? : ????? ??????? ???

????? ?????? ?????? ?????? : ??????? ??????? ??? ??? ??????

Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг:

“Ҳаромдан озуқаланган жасад жаннатга кирмайди”, деяётганларини эшитганман” (Байҳақий ривояти).

?? ?????? ??? ?????? ?????? ?????? ?????? ??? ?????? ???

????? ?????? ?? ?????????? ?????? ??? ?????????? ?? ?????????? ??????

????? ?????? ?????? ??? ??? ?????? ??? ?????????? ?????? ??

??? ?????? ??? ?????????? ?? ??? ??? ?????????? ?????????? ??

????????????? ??? ?????? ?????????????? ??? ??? ?????????? ??????????

????????????????? ?????? ?????? ?????? ??? ?????????? ??? ??? ???

????? ?? ??? ?? ??????

Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

“Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг бир қули бўлиб, топганидан маълум бир ҳиссасини Абу Бакр розияллоҳу анҳуга бериб турар эди. Абу Бакр розияллоҳу анҳу у келтирган нарсадан ер эди. Бир куни у бир нарса келтириб, Абу Бакр ундан еди. Шунда қули унга: “Буни нималигини биласизми?”, деди. Абу Бакр розияллоҳу анҳу: “Нима экан?”, деди. Қул: “Жоҳилият даврида бир кишига фолбинлик қилар эдим. Уни жуда яхши эплай олмасамда, яхши алдар эдим. Алданган киши менга шуни берган эди. Сиз еган нарса ўша нарсадан эди, деди.

Абу Бакр оғзига қўлини тиқиб қорнидаги барча нарсани қайд қилиб юборди” (Бухорий ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ОЛТИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар шубҳали нарсалардан ҳам сақланиши лозим. Чунки шубҳалардан сақланувчининг дини ва иззати омонда бўлади.

?? ????????? ? ???? ???? : ????? ????? ????? ???? ???? ?

???? ???? ???? : ?? ??????? ?????????????? ??? ?????????

????????? ?? ??????? ?????? ?? ?????? ? ??? ?????? ?????????

??? ??????? ?????????????? ? ??? ??? ? ? ????????? ??? ??

??????? ? ????????? ?????? ??? ??????? ?????? ?? ??? ???

???? ???? ??? ??? ??? ? ??? ??? ??? ??? ?????? ????????? ?

??? ??? ?? ??????? ?????? ??? ?????? ?????????????? ??? ?????

????? ??? ??????? ??? ??? ??? ??????

Нўъмон ибн Баширдан ривоят қилинган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Ҳалол ҳам аниқ, ҳаром ҳам аниқ, ўртасида шубҳали нарсалар бор. Одамлардан кўпчилиги уни билмайди. Ким шубҳалардан сақланса, динини ва обрўсини покиза сақлабди. Ким шубҳаларга мубтало бўлса, ҳаромга мубтало бўлиб қолади. Унинг мисоли, ўтлаб қўйиши мумкин бўлган, ман қилинган жойда чорва боққувчи чўпонга ўхшайди. Огоҳ бўлинг, ҳар бир подшоҳнинг ўтлаш ман қилинган жойи бордир. Аллоҳ таолонинг ўтлашни ман қилган жойи Унинг ҳаромларидир.

Огоҳ бўлинг, инсоннинг жасадида бир парча гўшт бўлиб, қачон у саломат бўлса, жисмнинг барча қисми саломат бўлади. Қачон у айниб, фасодга учраса, жисмнинг ҳаммаси фасодга учрайди. Огоҳ бўлинг у қалбдир” дедилар”.

Мусулмон савдогар шубҳали муомалалардан сақланиши керак. Шундагина муттақий ва парҳезгорларнинг сафида бўлади.

?? ????? ?????? ? ??? ?? ????? ?????? ??? : ??? ?????

???? ??? ????? ?????? : « ?? ????? ?????? ?? ????? ??

????????? ??? ??? ?? ?? ??? ?? ????? ??? ?? ??????

Атийятус Саъдий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Банда то зарарли нарсадан сақланиш учун зарарни эҳтимоли бор нарсадан сақланмагунича тақводорлар даражасига ета олмайди” деганлар” (Термизий ва Ибн Можа ривояти).

АБУ ҲАНИЙФА РОҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲНИНГ ДИЁНАТИ ВА ПАРҲЕЗКОРЛИГИ ҲАҚИДА ВОҚЕА

Бир бор Абу Ҳанийфа роҳматуллоҳи алайҳнинг шогирди у кишининг йўқлигида Мадина шаҳридан келган кишига 400 дирҳамлик қалин кийимни 1000 дирҳам эвазига сотиб юборди. Абу Ҳанийфа роҳматуллоҳи алайҳ бу ишдан хабар топгач, шогирдини қаттиқ койиди ва уни дўконда иш юритишдан четлатди. Харидорни ташқи кўринишини билиб олиб, уни суриштиргач, Мадина шаҳридан уни қидириб топди ва олмаслигига қўймасдан 600 дирҳамни унга қайтариб берди. Сўнг Куфага қайтди.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЕТТИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар ҳийлакорлик билан мол топмаслиги керак. Чунки Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳийла қилувчиларни дуоибад қилганлар.

?? ????? ????? ?????? ?????? ??? ?????? ?????? ?????? ???

????? ????? ?????????? ? ?????????????? ?????????? ???????????????

????????????? ??????????????

Умар розияллоху анхудан ривоят қилинган ҳадисда:

“Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

“Аллоҳ таоло яҳудийларни ҳалок қилсин. Уларга чорва молларнинг чарви ёғлари ҳаром қилинган эди. Улар эса уни эритиб (чарвелик ҳолатидан чиқариб), сотдилар” дедилар” (Икки шайх ривояти).

Ҳудди бизлардаги баъзи бир кимсаларни ҳаром ўлган чорва молларини халққа билдирмай бошқа кўринишда сотган кишилар каби.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ САККИЗИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар шариат кўрсатмаларига зид савдо қилишдан сақланиши лозим. Чунки Исмоил ибн Убайда ибн Рифоъа ўз отасидан қилган ривоятда Набий соллalloҳу алайҳи васаллам:

????? ?????????????????? ?? ?????????????? ?? ?????????????? ? ??????

????????? ? ?????? ?????????? ? ?? ?????? ??? ?????? ??????

????? ??????....: ?????? ?????????????????? ??????????????????

????????? ?????????????????? ?????????????? ?????? ?????? ??????????

????????? ??????????????

“Қиёмат куни савдогарлар фожир (ёлғончи, қасамхўр) бўлиб тирилтириладилар. Тақво қилган ва савдода хушмуомалали бўлган ва рост сўзлаган савдогар бундан мустаснодир” дедилар”.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ТЎҚҚИЗИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар ёлғондан қасам ичиб нарса сотишдан сақланиши лозим. Чунки ёлғон қасамнинг жазоси охиратда Аллоҳ таолонинг раҳмат назаридан бебаҳра қолишлиқдир. Бу ҳақда

*Абу Зарр Ғифорий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда “***Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:**

???? ?????? ?????? ? ?????? ?????????????? ??? ?????? ??????
????? ?????? : ?????????????? ??? ?????????? ?????????? ??????????
????????????????? ?????????????????? ?????????????????? ? ??????????
????????????????? ? ?????????????? ?????????????? ?????????????? : ??? ????
?? ??????? ?????????? ?? ?? ?? ??????? ?????????????? ??????????????????
????????????? ?????????????? ?????????????????? ?????????? ??????????????????

“Қиёмат куни Аллоҳ таоло уч тоифа инсонга гапирмайди ва уларга назар ташламайди ҳамда уларни гуноҳлардан покламайди ва улар учун аламли азоб бордир” дедилар”. Шунда Абу Зарр: “Умидлари пучга чиқиб, охиратлари барбод бўлибди. Улар кимлар Ё Расулуллоҳ”, деди. “Пойчасини туфуғидан тушириб юрувчилар, берганини миннат қилувчилар, ёлғондан қасам ичиб, нарсасини ўтказувчилар”, дедилар” (Муслим ривояти).

Ёлғон қасам ичиб нарсасини сотса, у сотилади. Лекин, унда барака бўлмайди. Бу ҳақда қуйидаги ҳадисда шундай баён этилган:

???? ????????????? ? ?????? ????????? ??????? ?

????? : ?????????? ?????????? ?????? ??? ????? ?????

????????? : ????????????? ????????????????? ?????????????????

????????????? ?????????????????

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг;

**“Қасам ичиш фойда келтирсада, баракани ўчирувчидир”,
деяётганларини эшитганман”** (Бухорий ва Муслим ривояти).

?? ??? ?????? ?????????? ?????????? ?????????? ??? ??? ??????????

?????? ??? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ??????????

????? ?????? ?? ??????

Абу Қатода розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

**“Савдода кўп қасам ичишдан сақланинглр. Зеро у фойда келтириб
кейин баракани ўчиради” дедилар”** (Муслим ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎНИНЧИ СИФАТИ

Муслмон савдогар ҳоҳ бой киши билан, ҳоҳ камбағал билан савдо қилсин
хуш хулқли бўлиб, ҳаққини кечиктиришга муҳлат сўраганга муддат бера
оладиган, камбағал одам билан олди-берди қилган бўлсаю, тўловини

қилганимни билмайман, лекин дунёда одамлар билан олди-сотди қилганимда бой одамга қараб қарзини кечиктирар, йўқсилдан эса кечиб юбориб уларга эҳсон қилардим, деди. (Унинг бу иши Аллоҳ таолога маъқул келиб) Уни жаннатга киргизди”, дедилар” (Муттафақун алайҳ).

?? ??? ?????????? ????? ?????????? ?????? ??????????

????????? ?????????? ?????? ?????? ?????????? ?????????????

????????? ?????????? ?????? ?????????????????????

????????????????? ?????? ?????????????? ?????????????? ?????????

????????? ?????????? ?????????????? ?????????????????? ?????????

????????????? ?????????? ?????????????????? ?????????

Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

“Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Бир киши одамлар билан қарз олди-берди муомалаларини қилар ва йўқсил одамнинг қийналишини кўрса, ўзининг қўл остидаги йигитга: “Қарзни сўраб йўқсил одам олдига борсанг, ундан кечиб юбор. Шояд Аллоҳ таоло бизлардан ҳам (гуноҳларимизни) кечиб юборса”, дерди. У вафот этиб Аллоҳ таолога рўбарў бўлгач, Аллоҳ ҳам ундан кечиб юборди”, дедилар” (Насойй ривояти).

?? ????? ????? - ??? ????? ??? - ?????? : ?????????

????? ????? - ??? ????? ????? ????? - ?????? : ?????

????????? ??? ?????????????????? ?????? ?????? ?????????? ?????????

????????????????? ?????????????????? ?????? ?????????????? ?????

????????? ?????????? ?????? ??????

Абу Қатода розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг:

“Кимни Аллоҳ таоло қиёмат кунинг машаққатларидан нажот бериши хурсанд қилса, ҳеч вақоси йўқ ёки танг ҳолатдаги инсонга берган қарзини муҳлатини узайтирсин ёки кечиб юборсин”, деяётганларини эшитдим” (Муслим ривояти).

?? ??? ?????? ??? : ??? ?????? ?????? ??? ?????? ?????? ??????

: " ?? ?????? ?????? ?? ??? ?????????? ?????? ?? ?? ??????

Абу Юср розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

“Ким танг ҳолатда қолган кишига қарз муҳлатини чўзиб берса, ёки уни кечиб юборса, Аллоҳ таоло қиёматда Ўз арши соясида соялантиради”, дедилар” (Абу Шайба ривояти)

???? ?????????? ????? ?????????? ?????? ?????? ??????????
????????? ??? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????? ??????
????????? ?????????????????? ?????????????? ?????? ?????? ??????????
????????? ??????????????

Имрон ибн Хусайн розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам :

“Ким бирор кишига қарз берган бўлса, сўнг уни бироз муддатга узайтирса, у учун кечиктирган ҳар куни баробарига садақа савоби ёзилади” дедилар” (Аҳмад ривояти).

Сотиб олганда, сотганда, ўз қарзини адосини талабида бўлганда, қўйингки, барча ишларда бағрикенг бўлган мусулмон савдогар Аллоҳ таолонинг раҳматига мушарраф бўлади. Чунки, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам шу каби инсонларнинг ҳақларига дуо қилганлар.

???? ?????????? ?????? ?????????? ?????????? ? ?????????? ??????????
????????????????? ??????? ?????????????? ??????? ??? ?????? ?????? ??????
??????? : ??????? ?????????????????????? ?????????? ??????? ???????
? ?????????? ?????????????? ? ?????????? ??????????????

Жобир розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

“Аллоҳ таоло сотганда, харид қилганда, бирор нарсани талаб қилганда бағрикенг бўлган инсонни раҳматига олсин”, дедилар” (Бухорий ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎН БИРИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар шариатда ҳаром қилинган нарсаларнинг савдоси билан шуғилланмаслиги лозим. Чунки ҳаромдан касб қилган инсоннинг на ибодати қабул бўлади ва на молида барака бўлади. Бу ҳақда ҳадисда шундай дейилади:

?? ?? ??? ??? : ?? ????? ????? ????? ????? ?????

???? ?? ????? ????? ?? ????? ?? ????????? ????? ?? ?????

??????? ?? ?????? ?? ??? ?????? ?? ?? ??? ?????? ???

???? ????? ? ??? ?????????????

Ибн Умар розияллоҳу анҳу айтдилар:

“Ким бирор кийимни ўн дирҳам баробарига харид қилган бўлсаю, ўн дирҳамдан бир дирҳами ҳаромдан топилган бўлса, уни кийиб ўқиган намозларини Аллоҳ таоло қабул қилмайди. Сўнгра икки бармоқларини қулоқларига киргизиб: “Агар шу сўзларни Расулуллоҳдан эшитмаган бўлсам иккала қулоғим кар бўлсин”, дедилар” (Байҳақий, Аҳмад ривояти).

РИЗҚ БАРАКАЛИ ЭКАНИНИНГ БЕЛГИСИ

Ризқ баракали эканини белгиси шуки, у сабабли инсонда қаноат, шукр, ва сабр пайдо бўлади ҳамда яхши амалларга тавфиқ насиб этади.

?? ??? ????? ?? ??? ? ?? ??? ????? ??? : ??? ????? ?????

??? ????? ????? ????? ??? ??? ????? ????? ?????? ?????

????? ? ????? ??? ??? ??? ????? ?????? (1) ?????? ????? :

??? ????? ?? ? ????? : « ?????? ?????????? ??????? ?

????? ??? ? ?????????

Бани Салимлик Абдуллоҳ ибн Бусрдан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам отам ҳузурига келдилар. Отам у зотга таом келтирдилар. У зот (таомланиб бўлгач) ўрниларидан турган эдилар, отам ҳам ўрnidан туриб, У зотнинг уловини жуганидан ушлаб: “Мен учун Аллоҳга дуо қилсангиз”, деди. Шунда У зот: “Эй Аллоҳим! Уларга ризқ қилиб берган нарсаларингда барака бергин, уларни мағфират қилгин ва уларга раҳим қилгин!”, дедилар”.

Бу ҳадиснинг шарҳида Мулла Али Қори роҳматуллоҳи алайҳ: “Бараканинг аломати қаноат, тоат ва ибодатларга муваффақ бўлишдир”, деганлар” (Мирқотул мафотих китоби).

АБУ БАКР МУҲАММАД ИБН АБДУЛБОҚИЙ АНСОРИЙ КАЪБИЙ РОҲМАТУЛЛОҲИ АЛАЙҲНИНГ ҚИССАСИ

Қимматбаҳо тақинчоқ топиб олиб, эгасига қайтариб берган, сўнг тақинчоқ эгасининг қизига уйланиган ва вақтлар ўтиб аёли вафот этгач меросида ўша тақинчоққа эга бўлган зотдир.

Қози Муҳаммад ибн Абдулбоқий роҳматуллоҳи алайҳ айтади:

“Мен Маккага яқин жойда турар эдим. Бир бор қаттиқ оч қолдим. Очликни аритиш учун менда ҳеч нарса йўқ эди. Ўша вақтларда ипак ҳалтача топиб олдим. Унинг оғзи ипак боғич билан боғланган эди. Уйга келиб уни очган эдим, ичида қимматбаҳо тақинчоқ бор эди. Бунақасини ҳечам кўрмаган

эдим. Уйимдан чиқдим. Бир киши ўша тақинчоқ ҳақида эълон қилаётган экан. Қўлида 500 дийнор солинган бир ҳалтача бўлиб, ҳалтачани топиб, қайтариб берганга бераман, деб турган экан. Мен эса оч ва муҳтож эдим. Тиллани олиб, тақинчоқ солинган ҳалтачасини қайтариб бермоқчи бўлдим ва олдимга келингчи, дедим. У менга тақинчоқ солинган ҳалтачани сифатлаб, ундаги тошлар сонини айтиб берувди, ҳалтачани унга топширдим. У менга 500 динор берди. Мен эса олмасдан, уни сизга қайтариб бериш менга вожибдир, эвазига нарса олишим яхшимас, дедим. Кейинчалик Маккадан кетдим. Кемага миндим. Кема ҳалокатга учраб одамлар ғарқ бўлишди. Мен кеманинг бир парчасини устида жон сақлаб, саломат қолдим. Ёғоч парчаси мени оқизиб, одамлар яшайдиган бир оролга олиб келди. У ердаги масжидлардан бирига бориб қўним топдим. Тинмай Қуръон ўқирдим. Қироатимни эшитган одамлар менга ҳам Қуръон ўргатсангиз, деб олдимга кела бошлашди. Шу орқали куним ҳам ўтар, ризқим ҳам етар эди. Одамлар мендан ўқиш ёзишни ҳам биласизми, деб сўрашган эди, мен ҳа, деб жавоб бердим. Натижада уларнинг болаларига ҳам ўқиш, ёзидан сабоқ бера бошладим.

Кейинчалик улар менга мол дунёси кўп бир етим қизга уйланиш таклифини килишди. Мен кўнмадим. Улар қаттиқ туриб олишгач мен рози бўлдим. Никоҳдан кейин қизнинг қариндошлари билан бир хонада ўтирган эдик, қарасам қизнинг бўйнида ўша мен Маккада топиб олган тақинчоқ шодалари турар эди. Ёнимдагилар мени тақинчоққа ажабланиб қаттиқ тикилиб қолганимни кўриб, “Эй шайх, сиз қизнинг жамолига қарамай тақинчоғига қараб қизнинг қалбига озор бердингиз”, дейишди. Мен эса уларга бу тақинчоқ қиссасини айтиб бердим. Одамлар баланд овозда такбир айтиб юборишди. Уларга бунча қичқирмасангиз, сизларга нима бўлди, десам, улар сиздан бу тақинчоқни қайтариб олган киши бу қизнинг отаси эди. У доим “Аллоҳим, уни мен билан учраштирсангу, мен унга қизимни никоҳлаб берсам”, деб дуо қилар эди. Унинг бу дуоси қабул бўлган экан дейишди.

Мен у аёлдан икки ўғил кўрганимда у аёл вафот этди. Кейинчалик иккала ўғлим ҳам вафот этгач тақинчоқ менга мерос бўлиб қолди. Мен уни 100 000 динорга сотдим.

Шайх Абдулбоқий бу ривоятни қисса қилиб берар экан, атрофдагиларга “Сизлар кўриб турган бу барча мол дунёим ўша тақинчоқдан қолганидир”, де.

???? ????? ?????????? ? ?????? ????????? ??????? ?
????? ?????????? ?????????? ?????????? ?????? ??? ?????
????? ?????? ?????????????? ?????????????????? ??????????????????
????????? ?????????? ?????????? ?????????????? ??????????????
????????????? ?????????????????? ?????? ?????????????? ??????????????????
????????????? ?????????????????? ??? ?????????? ??????????????????????
????? ?????????? ?????? ?????????????????? ??????????????????
????????????? ?????????????? ?????????????????? ?????????????????? ??????????????

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдига У зот қарз олган туяларини сўраб келди. Қарзни сўрашда қўполлик билан муомала қилди. Саҳобийларни бундан қаттиқ жаҳллари чиқди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Қўйинглар, гапирсин. Чунки у буни ҳаққи. У буни гапиришга ихтиёрли. Бир туя сотиб олиб унга беринглар”, дедилар. Сўнгра саҳобийлар у туянинг ёшидек туя йўқлиги, балки ундан каттароғи борлигини айтишди. (Уни берган туяси кичкина бўлиб, арзонроқ эди, улар топганлари эса яхшироқ ҳамда каттароқ эди). Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Топган туяларингизни сотиб олиб унга беринглар. Шуни билингларки, сизларнинг яхшиларингиз қарзни чиройли тарзда адо қилганларингиздир”, дедилар” (Муттафақун алайҳ).

Қолаверса, қарзни адо қилишга қодир бўла туриб уни пайсалга солишлик зулмдир.

???? ????????????? ? ????? ?????????? ?????????? ???

???? ????? ????? ? ?????? : ?????????????????????????

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

“Бойнинг (беришга қодир бўла туриб) кечиктириши зулмдир”, дедилар” (Байҳақий ривояти).

XX аср мужаддиди, улуғ аллома, Ҳакиймул-уммат мавлоно Ашроф Али Таҳонавий роҳматуллоҳи алайҳ “Бировнинг ҳаққига зулм қилганларга Аллоҳнинг раҳмати ёғилмас” мавзусида ўзларининг бошидан ўтган қуйидаги воқеани ҳикоя қилиб берадилар:

“Мен одатда бомдод намозидан кейин тафсир илми билан машғул бўлардим. Бу борада “Баёнул-Қуръон” номли тафсир китобини ёзишга киришган эдим. Бир куни аҳли аёлим эрталабда қаергадир бориб келиш ижозатини олдида, эрталаб саккизда товуқларга озуқасини бериб қўйишимни ёдимга солди. Мен: “Хўп”, деб, ўз ишим билан овора бўлибман. Бироз ўтиб китоб ёзиш асносида ҳаёлимга келиб турган фикрларни қоғозга тушура олмай қийналдим. Ҳудди билган нарсаларим йўқ бўлиб қолгандай.

Тафсир ишида фикр келмай қолгач, шояд бошқа ишга киришиб кетсам фикрлар очилиб кетар, деган ҳаёлда халқдан келган саволларга ёзма жавоб беришга киришдим, таажжуб, бунда ҳам саволларга жавоб беришда, биламан, деб ўйлаган нарсаларимни қоғозга туширишга қийналдим. Гўёки фикрларимни бир қора булут тўсиб тургандай.

Қўрқиб кетдим. Ўзимга-ўзим: “Наҳот мен учун Аллоҳнинг раҳмат эшиклари ёпилиб қолган бўлса, нима хатога йўл қўйдим экан?!” дедим.

Шу пайт ич-ичимдан: “Сен Аллоҳнинг махлуқига зулм қиласану, яна Аллоҳнинг раҳматидан умид қиласанми?”, деган фикр келди.

Астаффируллоҳ, дарҳол ўрнимдан турдим, товуқхонага бориб товуқларнинг озуқасини бердим, Роббимга истиффорлар айтиб, тавба қилдим.

“Эй Роббим, Мен ожиз бандангни билмай қилган хатосини Ўзинг афв эт!”.

Хонамга кирдим, Бисмиллаҳ деб қаламни ушладим. Алҳамдулиллаҳ, фикрлар ёмғир мисоли ёғилиб келарди. Бояги булутдан эса асар ҳам йўқ эди”.

Энди ойлаб, йиллаб бировнинг ҳаққига зулм қилганлар қандай қилиб топган нарсаларини, мол-мулкларини Аллоҳнинг раҳмати, инъоми, деб билиши мумкин.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎН ТЎРТИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар Аллоҳ таоло тарафидан берилган бойликни истидрож бўлиб қолмадимикин деган хавфда бўлиши лозим. Аллоҳ таоло кофирлар ҳақида:

Истидрожнинг асл маъноси даражама-даража дўзах табақаларининг пастига тушуришдир.

نَوْمٌ لَّغِيٍّ أَلْ تُثِيحُ نَوْمٌ مُّجْرَدٌ سَنَسَ أَنْ تَأْيَأَبَ أَوْ بَدَكَ نِي دَلْ أَوْ

“Оятларимизни ёлғонга чиқарганларни эса, улар билмайдиган томондан аста-секин оламиз” (Аъроф 182 оят).

??? ?? ????? ????? ????? ????? ?????????? ?? ????? ?

????? ??? ????? ?????? ????? ?????????? ???????????????

????? ?????????? ?? ?????????? ????? ??????? ??????? ???????

?? ?????? ?????? ????? ?? ????? ??????? ?????????????????? ??

????? ??? ?????????? ? ??? ?????????? ?? ??????? ???????

????????????? ?? ?????????????? ????? ??? ?????

“Аллоҳ бандаларни истидрож қилиши улар туғёнга кетсаларда уларга неъматларни кетма-кет ёғдириши билан бўлади. Қачонки Аллоҳ таоло уларга янги-янги неъматларни ёғдирса, улар шунчалар туғёнларида зиёда бўлиб бораверадилар. Ҳаттоки, неъматлар берилаверганидан Аллоҳ бизларни яхши кўради деган ҳаёлга борадилар. Лекин аслида бу неъматларни берилиши уларни охирадаги насибаларидан маҳрум қилиш ва ўзидан йироқ қилишдир” (Тафсири Насафий).

Аслида бойлик Аллоҳ таолонинг фазли бўлиб, Унинг розилигини топиш, банданинг охирадаги улуғ мартабаларга эришишига сабабчидир.

?? ??? ?? ??? ??? ?? ????? ????? ??? ??????? ??????

?????? ????? ??????? ??????? ????????????????? ????? ???????

?????????? ??? ?????? ??? ?? ??????? ?????? ?????? ?????? ???

????? ?????? ? ??? ?? ??? ?? ??????????? ??????? ????????

????? ?? ?????? ??? ??????? ??? ?? ??? ??????? ??? ??? ??

????? ?????? ??? ?????????? ?? ?????? ??????? ?????????? ???????

?????? ?????????? ??????? ??????? ?????????? ??????? ??? ???

??? ?????? ?????? ?? ?????????? ?? ??????? ??? ??????? ??? ???

?? ??? ?????? ?????????? ?????????? ?????? ??????? ?????? ??????

??? ?????? ?????? ?????? ?????????? ?? ?????? ?????? ?????? ??

????? ??? ?? ????? ????? ????? ????? ??? ????? ????? ?

??? ??? ??? ???????????? ?? ?????

Абу Зарр Фифорий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Абу Зарр розияллоху анху “Эй Аллоҳнинг Расули, бари савобни бойлар олиб кетишдику, намоз ўқиймиз, улар ҳам намоз ўқишади, рўза тутамиз, улар ҳам тутадилар. Уларнинг садақа қилишга моллари бор, бизда эса садақа қилгани нарса йўқ. Эй Абу Зарр, сенга сендан ўзиб кетганларга сени етказиб қўядиган, сен қилган ишни қилгандан бошқаси сенга етолмайдиган сўзларни ўргатиб қўййми?”, дедилар. Абу Зарр “Ҳа, Эй Аллоҳнинг Расули”, деди. У зот : “Ҳар намоздан кейин 33 бор такбир айтасан 33 бор тасбиҳ айтасан ва яна 33 бор таҳмид айтасан ва Ла илаҳа иллаллоҳ ваҳдаҳу ла шарийка лаҳ, лаҳул мулку ва лаҳул ҳамд ваҳува ала кулли шайъин қодир билан тугатасан”, дедилар. Абу Зарр бу хабарни ўзгаларга етказгач, улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларига келишиб: “Эй Аллоҳнинг Расули, улар ҳам биз айтган нарсени айтишмоқда”, дейишди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Бу Аллоҳнинг фазлидир, хоҳлаган кишисига беради”, дедилар” (Табароний ривояти).

Демак, банда Аллоҳ таоло тарафидан берилган бойликни охират тадорикига ишлатмас экан, у учун истидрож ва охиратдаги насибасини нақд қилиб, бу дунёда берилаётган бўлади.

Ҳатто, амирул мўминин, жаннат башорати берилган саҳобий Умар розияллоху анхуга асал аралаштирилган сув келтирилганда, сувни ичмоқчи бўлиб оғзига яқинлаштирган ҳам эди, бирдан ичмасдан тушириб: "Амалларимизнинг савобини охиратга ҳеч нарса қолдирмасдан бу дунёда нақд қилиб берилмаяптимикиан, деб йиғлаб юбордилар" дедилар.

Аллоҳ таоло Қуръони каримда шундай марҳамат қилган:

????????? ?????? ??? ?????????? ????? ????????????

????????????? ?????????????? ?????? ??????? ??????? ??????

?????????? ?????? ?????????? ?????????????????????? ????????????

????????? ????????????????????????

“Эслатилган нарсаларни унутган чоғларида, уларга ҳамма нарсанинг эшикларини очиб қўйдик. Ўзларига берилган нарсалардан хурсанд бўлиб турганларида, уларни бирданига тутдик. Бас, қарабсизки, бутунлай ноумид бўлдилар” (Анъом 44 оят).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎН БЕШИНЧИ СИФАТИ

Агар мусулмон савдогар қарз олишга эҳтиёж сезса, уни қайтариб бериш ниятида қарз олмоғи ва тинмай адо қилишга ҳаракат қилиши лозим. Зеро унутмасиники Аллоҳ таоло уни нияти ва ҳаракатидан қарзини адосини йўлларини пайдо қилади. Бу ҳақда:

?? ??? ?????? ??????? ?????????? ??????? ?? ??????????????

????????? ??????????? ?????????????? ?????????????? ??? ?? ???

?????? ??????? ?????????????????? ??? ?????? ??? ? ?? ??? ??????

????????? ??????? ?????? ??????

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Ким инсонлардан адо қилиш ниятида мол олса, Аллоҳ таоло унни томонидан адо қилади, (яъни Аллоҳ таоло унга бу дунёда қарзини узишга ёрдам беради ёки охирада ҳақ эгасини рози қилдиради). Кимки инсонларнинг молини зоя қилиш ниятида қарз олса, Аллоҳ таоло унинг молини зоя қилади (яъни ихтиёж ва заруратсиз бирортасидан қарз олиб, қайтаришни ният қилмаса, Аллоҳ таоло унинг молини зоя қилади)”, дедилар” (Бухорий ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎН ОЛТИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар бировга бериш керак бўлган қарзини зиммасида қолдирмаслиги даркор. Чунки, қарздорнинг руҳи қарз сабабли муаллақ бўлиб туради ва яхши амаллар билан ҳам қарз соқит бўлмайди.

?? ??? ????? ??? ??? ?? ????? ????? ????? ?? ????

?? ????? ????? ????????? ? ?????????? ????? ? ????

???? ?? ????????? ? » : « ??? » ? ????? ????? ??????

???? ??? ??? ????????? ????? ??? ??????

Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Бир киши “Эй Расулуллоҳ менга айтингчи: “Аллоҳнинг йўлида, жангдан қочмасдан, душманга юзланган ҳолатда, сабр қилиб, савоб умидида шаҳид бўлсам, Аллоҳ таоло мендаги гуноҳларни кечирадими?”, деди. У зот “Ҳа”, дедилар. Сўнг сўраган одам ортига қараб кетаётганида У зот “Ҳой, шошма, фақат қарзи бўлмаса!, Жаброил менга шундай деди”, дедилар” (Муслим ривояти).

?? ??? ?????? ??? ??? ?????? ?????? ??? ?????? ?????? ??????
???? ??????? ?????? ?????? ??? ????????

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар:

“Мўминнинг руҳи қарзини адо қилгунича муаллақ бўлиб туради (яъни, агар қарздор вафот этса, унинг қарзи адо этилмагунча руҳи солиҳ бандалар жамоасига кирмайди)” (Байҳақий ривояти).

?? ?????? ??? ?????? ??? ??? ??? ?????? ?????? ??? ??????
????? ?????? ?? ??? ??? ??? ??????? ?? ?????? ????????
????????? ??? ??????

Савбон розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Кибр, хиёнат ва қарздан пок ҳолатда вафот этган киши жаннатга киради” дедилар” (Байҳақий ривояти).

???? ?????? ?? ??? ?????? - ??? ?????? ??? - : ??? : «
????????????? ??? ??????? - ??? ?????? ??????????-

?????? ???? ? ?????? ????? ? ?????? ?????? ? ?????? :
???? ?????? ?? ????? ??????? ? ????? ??????????????????
???????? ???????????

Абдуллоҳ ибн Абу Робиа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Мендан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қириқ минг дирҳам қарз олдилар. Сўнгра У зот катта миқдорда молга эга бўлдилар ва уни менга (қарз миқдоричасини) бердилар ҳамда: “Аллоҳ таоло аҳлингга ва молингга барака ато қилсин. Қарзнинг мукофоти қарз берувчига раҳмат айтиб, уни тезроқ адо қилишдир”, дедилар” (Насоий ривояти).

???? ?????? ????? ?????????????? ?????? ?????? ??????
????????? ?????????????????? ?????????? ??????????
????????? ?????????? ?????????????? ??????
????????????????????????????? ?????????? ??? ?????????? ?????????? -
??? ????? ?????? ?????- « ?????? ?????????? ??????????????
????????????????? ?????????????? ?????????? ??????????». ??????
????????????????? ?????????????????? ?????????? ?????????? ??????????
????????????? ??? ?????????? ?????????? ?????? ?????????????? ??????????

?? ??? ?????? ????? ??? ?? ????? ?????? ????? ??? ?????

????????? ?? ?? ??? ?????? ?????? ?????????? ????? ??

???????

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

“Аллоҳ таоло шундай деди: “Модомики икки шерик бир-бирига хиёнат қилмас экан, Мен уларнинг учинчиси бўламан (яъни уларнинг барча ишига Ўзим мададкор ва ҳимоячи бўламан). **Агар хиёнат қилса, Мен уларнинг орасидан чиқаман”** (Абу Довуд ривояти).

Имом Разин бунга **“(Аллоҳ уларнинг орасидан чиққач) Шайтон уларнинг орасига киради”**, деган сўзларни зиёда қилган.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЎН САККИЗИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар доимо диёнатдорлигини сақлаб, ёлғончи ва хиёнаткорларга ҳам ёлғон ва хиёнат билан жавоб қайтармаслиги лозим. Чунки ёмонлар билан ҳам яхши муомалада бўлиш юксак ахлоқ, олийжаноблик ва шариат ҳукмидир. Бу ҳақда ҳадиси шарифда шундай кўрсатмалар бор:

???? ?????? ?????????????? ?????? ?????? ?????????? ??????????

??? ?????? ?????? ?????? ?????? ?????????????????? ?????? ??????

????????????????? ?????? ?????????????????? ??????????

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Сизга омонат берган одамларнинг омонатини қайтаринглар, сизга хиёнат қилган одамга сиз хиёнат қилманг” деганлар” (Термизий ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАР ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар тижорат молини ҳали қўлига олмай туриб бошқага сотмаслиги лозим. Чунки, молни қўлга олишдан аввал сотиш ва ундан фойдаланиш шаръан ҳаромдир.

?? ????? ?? ????? ??? : ????? ????? ????? ?? ????? ?? ???

????

Ҳаким ибн Ҳузом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қўлимда бўлмаган нарсани сотишимдан қайтардилар” (Насоий ривояти).

?? ??? ???????? ??? ?????? ?? ????? ?? ???????? ??? ??

????

“Савдо молини қўлга олиб, ўзиники қилиб олмай туриб сотувчига ҳам бошқасига ҳам сотиш жоиз бўлмайди” (Мабсут китоби).

Мусулмон савдогар ночор кишининг ночорлигидан фойдаланиб қолишга уринмаслиги лозим.

Мизҳар ибн Абдулмалик роҳматуллоҳи алайҳ айтади:

“Бир киши Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳ ҳузурига кийимлик материал олиб келиб у зотга сотмоқчи бўлди. У зот эса баҳосини сўради. Сотмоқчи бўлган одам: “Минг дирҳам” деди. У зот эса: “Бу ундан қиммат туради”, деб, охирида саккиз минг дирҳамга сотиб олди”.

Яна бир ривоятда

Бир аёл Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳнинг олдига ипак матони олиб келиб: “Менинг бу матоимни ҳам соттириб берсангиз”, деди. Имом Абу Ҳанифа унинг нархини сўради. У: “Юз дирҳам”, деб жавоб берди. У зот эса: “Бу у нархдан қиммат туради”, деди. Аёл: “Икки юз дирҳам”, деди. Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳ: “Бу у нархдан қимматроқ”, деди. Аёл ҳайрон бўлиб турганида Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳ: “Беш юз дирҳамдан кам эмаслигини” айтди. Бояги аёл: “Сиз мени мазах қиляпсиз чоғи”, деди. У зот ўша заҳоти аёлга беш юз дирҳам бериб, матони ўзи билан олиб қолди.

Ҳозирда эса одамлар қарз сўраб эшик қоққандан ҳам унумли фойдаланиш пайида бўладилар. Яъни, қарз бериб, ундан икки йўл билан фойда олишга ҳаракат қиладилар:

Биринчиси, қарз олувчига қарз бериш ўрнига сенга бирор нарсамни қимматга сотаман, сен эса менга арзон нархда сотиб пулини ишлатаверасан, дейди;

Иккинчиси эса, қарз сўровчининг муҳтожлигидан фойдаланиб сенга қарз керак бўлса бирор нарсангни сот, деб унинг қимматроқ нарсасини арзон нархга сотиб олади.

Бу иккала сурат ҳам ножоиз ва ҳаром саналади.

??????? ????? ?????????? ????? ?????????? ????? ??? ??????

????? ?????????? ?????????? ??? ?????? ?????? ?????? ???

??????? ?????????????????? ?????? ???????????? ???

??????? ?????? ???????? ??? ?????? ?????????? ?????? ????????

??? ??????? ???????????

Амр ибн Шуайб розияллоху анху отасидан, отаси эса бобосидан шундай ривоят қилади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Бай билан бирга бўлган қарз (фалон нарсангни менга сотсанг ёки мендан фалон нарсани сотиб олсанг қарз бераман, дейиш) ҳалол эмас. Байда иккита нарсани шарт қилиш, талофат етса тўлашни зиммасига олмаган нарсанинг фойдаси, ҳузурида бўлмаган нарсани сотиш ҳалол бўлмайди” (Термизий ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЙИГИРМА БИРИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар молининг айбини яширмай: “Бу молнинг фалон, фалон айби бор”, деб, очиқ-ойдин айтиши лозим. Чунки мусулмон тожир савдо молининг айбини яшириши Аллоҳнинг лаънати ва ғазабига сабаб бўлади. Ҳадисда бу ҳақида шундай дейилади:

?? ?????? ?? ??????? ??????? ?????????? ??????? ??? ??????

????????? ??????? ??? ?????? ?????? ?????? ?????? ??????? ??????

?? ?????? ?? ??? ?? ??? ?????? ?? ?? ??? ?????????????

??????

Восила ибн Асқаб розияллоху анхундан ривоят қилинади:

“Мен Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг:

“Ким айбли нарсани сотиб, айби борлигидан олувчини хабардор қилмаса, доим Аллоҳнинг ғазабида бўлади ёки фаришталар тўхтовсиз унга лаънат айтадилар”, деяётганларини эшитдим” (Ибн Можа ривояти).

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЙИГИРМА ИККИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар ваъдасига вафодор бўлиши лозим. Чунки Аллоҳ таоло Куръони каримда **“Аҳдга вафо қилингалар”**, деган. Шунингдек, ҳадисларда ҳам ваъдага хилоф қилиш мунофиқлик аломати эканлиги айтилиб, бу ишдан тийилишга чақирилган:

???? ????????????? ? ????? ????????????? ??? ?????

???? ????? : ???

??

??

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: “Мунофиқнинг аломати учта: гапирса, ёлғон гапиради, ваъда берса, ваъдасига хилоф қилади ва унга омонат топширилса, омонатга хиёнат қилади”, дедилар” (Мишкот ул-масобийҳ)

Мусулмон савдогар ўз ақидасини мустаҳкам тарзда яъни “Менинг барча зарурий ҳожатларим: емоқ, ичмоқ, кийим-кечак кабиларни тижорат тўлдирмаяпти, балки тижорат қилиш асносида шаръий қонун қоидаларга тўла амал қилганим сабабидан Аллоҳ таоло барча заруратимни раво айлаяпти”, дейдиган бўлиши лозим.

МУСУЛМОН САВДОГАРНИНГ ЙИГИРМА УЧИНЧИ СИФАТИ

Мусулмон савдогар савдо ишларини дин ишларидан муқаддам қўймаслиги лозим. Аллоҳ таоло бу ҳақда шундай марҳамат қилган:

???????? ???? ?????????????? ?????????????? ?????? ????????

????? ??????? ???? ?????? ?????????????? ???????????????

????????????? ?????????????? ?????????????? ???????????

????????????????? ??????? ??????????????????????????????????????

????????????????????? ?????????? ?????????????? ??? ????????????

????????????????????? ?????? ?????????????? ?????????????? ??????????????

????? ?????????? ?????????????? ???????????

“Бир кишиларки, уларни тижорат ҳам, олди-сотди ҳам Аллоҳнинг зикридан, намозни тўқис адо этишдан ва закот беришдан машғул қила олмас. Улар қалблар ва кўзлар изтиробга тушадиган кундан қўрқарлар. Аллоҳ уларни қилган амалларининг энг гўзали ила мукофотлаши ва фазли карамидан зиёда қилиб бериши учундир. Аллоҳ хоҳлаган кишига беҳисоб ризқ берур” (Нур 37-38 оятлар).

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг мборак ҳадисларида шундай деганлар:

????? ?????????? ?????????? ??????? ??????? ?????????? ?????????? -

????? ?????? ?????? ??????- :« ?????????? ?????????? ??????????????????

????????? ?????????????????????? ».

Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Ҳалол касб талаб қилиш фарздан кейин фарздир” дедилар”

(Байҳақий ривояти).

Ризқ талабида бўлиш фарз, лекин у инсоннинг аслий мақсади эмас, балки бир заруратдир. Шунингдек, инсонга ризқ талабида бўлишга ижозат берилган, ҳатто бу нарсага тарғиб этилган ва таъкидланган ҳамдир. Лекин инсон ҳаётининг асл мақсади эса Аллоҳ таолога бандалиқдир, У билан боғланиш ва Унинг розилигини топишдир. Шунинг учун ризқ талаб қиламан деб, Аллоҳнинг ибодатини тарк қилиш жоиз эмас ва биринчи даражали ибодатлар билан ризқ талаби тўқнаш келганида, биринчи даражадаги фарзларни муқаддам қўймоқ керак. Баъзи кишилар ҳалол ризқ талабининг ибодат эканини билганларидан сўнг ифрот ва тафритга (ҳаддан ошиш ёки нуқсонга йўл қўйиш) йўл қўйишади ва уларга намоз, рўза ҳақида гапирилса, «Биз ҳам ибодатдамиз, бизнинг қилаётган ишимиз ҳам улкан ибодат», дейишади. Тўғри, у ҳам ибодат, лекин иккинчи даражадаги ибодат. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳалол ризқ талаб қилиш фарздан кейинги даражадаги фарздир», демоқдалар.

ТЕМИРЧИНИНГ ҚИССАСИ

Дадам Муҳаммад Шафеъ Усманийнинг бир ҳикояси бор эди. Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳи етук фақиҳ, муҳаддис ва Аллоҳнинг дўсти эди. Аллоҳ таоло у кишига баланд мартаба ато қилган эди. Вафот топганида бир киши тушида у зотни кўрди ва: «Аллоҳ сизга қандай муомала қилди?» деб сўради. Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳи «Аллоҳ таоло мени мағфират қилди, фазлига олиб, улкан марҳамат кўрсатди, лекин менга уйимнинг рўпарасидаги темирчига берилган мақом насиб бўлмади», деди. Киши уйқудан уйғонди, дилида темирчининг кимлиги ва қандай қилиб Абдуллоҳ ибн Муборакка берилмаган нарса унга берилганлигини ўйлаб қолди ва Абдуллоҳ ибн Муборак раҳматуллоҳи алайҳининг маҳалласига борди.

Суриштириб кўрса, ҳақиқатда у кишининг уйининг рўпарасида бир темирчи бўлиб, у ҳам вафот топган экан. Бориб, темирчининг хотинидан: «Эрингиз нима қилар эди?» деб сўради ва тушида кўрганларини айтиб берди. Аёл: «Эрим темирчи эди, кун бўйи ишлар, кечаси эса ухларди. Кечаси Абдуллоҳ ибн Муборакнинг таҳажжуд ўқишига ҳаваси келиб, ҳасрат қилиб, «Биз ҳам кенгчиликда бўлганимизда, мен ҳам туни билан таҳажжуд ўқир эдим», дер эди. Иккинчиси – у ишлаётганида қулоғига азон товуши кирса, мабодо болғасини тепага кўтарган бўлса, шуни уриб қўяйин, демасди. Ўша заҳоти болғасини пастга туширар ва «Азонни эшитганимдан кейин менга болғани ушлаб туриш ярашмайди», дер эди ва масжигга қараб кетар эди», деди. Туш кўрган киши: «Абдуллоҳ ибн Муборакдан ҳам мартабасининг юқори бўлишига шу нарса сабаб бўлган экан», деди. Эътибор беринг, темирчи ҳам ҳалол ризқ талабида эди. Азон эшитилиб, биринчи даражадаги фарз билан иккинчи даражадаги фарз тўқнаш келган эди, биринчи даражадагисини устун қўйди ва Аллоҳ буюк муҳаддисларга бермаган мақомга эришди.

НИҲОЯТДА КЕНГ ҚАМРОВЛИ ДУО

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизни ризқ талабига тарғиб қилар эканлар, шу билан бирга бу нарса бизнинг ҳаётимизнинг аслий мақсади, рағбатимизнинг интиҳоси бўлмаслиги кераклиғни ҳам ўргатдилар.

?? ????? ??????? ??? ????? ????? ?????: "????? ?? ?????

?????? ????? ????????????? ??? ????? ?????? ??? ?????

??????" ????? ?????????? .

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз дуоларида: «Аллоҳим, дунёни ташвишимизнинг энг каттаси, илмимизнинг етиб борган жойи ва рағбатимизнинг барчаси қилиб қўймагин!» дедилар».

Хулоса қиладиган бўлсак, бу ҳадисдан уч нарса маълум бўлади.

1. Ҳалол ризқ талаб қилиш диннинг бир бўлагидир.
2. Талабимиз ҳалолдан бўлсин ва ҳаромдан сақланайлик.
3. Ризқ талаб қилишнинг ўрнини билайлик. У олий мақсадимиз бўлиб

қолмасин.

Абдуманнон Абдуллоҳ